

Wat levert Cultuur in de Spiegel ons op?

Op 20 maart vond in Zwolle de feestelijke afsluiting plaats van het onderzoeksproject *Cultuur in de Spiegel*. We moeten vaststellen dat dit project niet alleen tot de beoogde verheldering heeft geleid, maar ook tot verwarring, zoals blijkt uit het stuk van Diederik Schönau in *Kunstzone 4* van dit jaar. Deze verwarring betreft de precieze aard van theorie in het algemeen: wat is een theorie eigenlijk en welk soort kennis levert zij? Ook over de inhoud van een theorie van *cultuur als cognitie*, gebruikt binnen *Cultuur in de Spiegel*, heerst onduidelijkheid: wat is cognitie precies? Ten derde bestaat er verwarring over de relatie tussen theorie en praktijk, en over het gebruik van het 'leerplankader' als middel om theorie in de praktijk te verankeren. Hoe kan deze relatie begrepen worden? Wat levert het leerplankader op? In dit korte artikel worden deze zaken belicht, en – naar wij hopen – verhelderd.

Een wetenschappelijk antwoord op een cultuureducatieve vraag

Van wezenlijk belang voor het onderzoeksproject *Cultuur in de Spiegel* is dat het een poging doet om helderheid te verschaffen over de precieze aard van cultuur en, in het verlengde daarvan, van cultuuronderwijs. Bij aanvang van het project was gebleken dat een gebrek aan dergelijke kennis delen van het cultuureducatieve veld parten speelt. Het onderzoeksproject is dus gestart als een wetenschappelijk antwoord op een cultuureducatieve vraag. Dit antwoord is theoretisch van aard. Theorie is de poging om vast te stellen wat *noodzakelijk waar* is, los van bepaalde belangen en begrippen. Vanuit een theoretische houding zijn de praktijk, en de begrippen en visies die deze praktijk vormgeven enkel onderwerp van onderzoek. Het was dus vanuit *Cultuur in de Spiegel* niet de bedoeling om cultuureducatoren in Nederland hun eigen begrippen, overtuigingen en handswijzen te ontnemen, en deze te vervangen door de onze. In de eerste plaats is het niet onze taak om veranderingen door te voeren. In de tweede plaats beschikken wij niet over de deskundigheid van beleidsmakers en docenten. Ons vak als cultuurwetenschappers is om de niet direct waarneembare structuren van cultuur bloot te leggen. Dat hebben we ook in dit geval gedaan.

Afstand en inzicht

Wat moet het cultuuronderwijs dan wel met een project als *Cultuur in de Spiegel*? Wat is nu de verhouding tussen theorie en praktijk? Hoe gaat het vertalen van een theorie naar de lespraktijk in zijn werk, en is het überhaupt mogelijk? Het theoretisch kader dat gehanteerd is tijdens dit project geeft kunstvakdocenten een middel om hun werk van een afstand te beschouwen; het biedt inzicht in dat werk. Vanuit het inzicht in de manieren waarop wij met elkaar en met de wereld kunnen omgaan (dit is een eenvoudige definitie van *cognitie*) is het mogelijk om te bepalen hoe verschillende disciplines in het onderwijs met elkaar zouden kunnen samenhangen. Dit inzicht is het belangrijkste wat ons onderzoeksproject het onderwijs te bieden heeft. Hoe men vervolgens, op basis van deze inzichten, cultuuronderwijs wenst vorm te geven, of te verdedigen, is vers twee. De vaak gehoorde suggestie dat *Cultuur in de Spiegel* het belang van cultuuronderwijs moet aantonen is dan ook onjuist. Een theorie van cultuur als cognitie kan de aard en functie van cultuuronderwijs beschrijven

en verklaren, maar denkend vanuit een dergelijke theorie kan de waarde van cultuuronderwijs niet worden vastgesteld. Hoe de kunst- en cultuurvakken vorm kunnen krijgen is iets dat overgelaten moet worden aan de specialisten; hoe men het belang van deze vakken wil verdedigen ook. Theorie kan enkel dienen om de basis waarop dit geschiedt te versterken.

Emotie en schoonheid

De term cognitie is nu een aantal maal gevallen. Cognitie wordt vaak geassocieerd met abstracte vaardigheden, zoals denken en spreken. Dit is een achterhaald gebruik van de term. Cognitie, zoals het wordt opgevat in de cognitiewetenschappen, is een veel 'breder' begrip geworden dat alle manieren omvat waarmee een levend wezen zich staande kan houden in de wereld. In het geval van de menselijke cognitie kan het dan gaan over de meest basale, 'dierlijke' handelingen, zoals agressie of vluchtgedrag, tot complexe sociale gedragingen als wetenschap en religie. Emotie en schoonheid, kernbegrippen voor het kunstonderwijs, zijn aanwezig in huidige theorieën over de menselijke cognitie, en dus ook in Cultuur in de Spiegel. Emotie is de meest basale vorm van cognitie die we hebben. Emoties zijn, kort gesteld, de lichamelijke processen die onze aandacht richten op voor ons relevante aspecten van de wereld. Emoties zijn dus cruciaal binnen ons model van cognitie: kwamen we zonder te zitten, dan zouden we ons niet kunnen handhaven – zonder emoties zijn we 'de weg kwijt'. Ook schoonheid, een begrip dat in de kunstpraktijk in heel verschillende betekenissen wordt gebruikt, speelt een belangrijke rol in ons model van de menselijke cognitie. Onze waardering van schoonheid lijkt sterk samen te hangen met onze natuurlijke zoektocht naar evenwicht en harmonie. Evenwicht in het menselijk lichaam, tussen mensen onderling, en tussen mens en wereld is de basis van cognitief gedrag. Alle cognitie is erop gericht om een zekere harmonie of evenwicht te bewerkstelligen. Ook het maken en genieten van kunst, een begrip dat wij breder opvatten dan de moderne Westerse kunst, kan op deze wijze worden begrepen. Kunst is een manier om greep te krijgen op het leven, en draagt zo bij aan het bereiken van een zeker evenwicht. Als kunst de concrete, verbeeldende reflectie op het leven is, zoals wij beargumenteren (voor tegenargumenten staan we altijd open!), dan wordt de traditionele band tussen kunst, schoonheid en emotie binnen Cultuur in de Spiegel niet verbroken, maar eerder op een andere manier belicht en verklaard.

Het leerplankader: gemeenschappelijke grond en mogelijke wegen

Het op 20 maart gepresenteerde leerplankader, dat een product is van het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO), is bedoeld om kunstvakdocenten te helpen de bovenstaande inzichten in de lespraktijk te verwerken. Dit gebeurt met vallen en opstaan; het zich eigen maken van een abstracte cognitieve theorie van cultuur vergt tijd en aandacht – en dat zijn kostbare goederen voor docenten. Wat zou het gebruik van dit leerplankader kunstvakdocenten kunnen opleveren? Hoe stelt het hen in staat de kwaliteit van hun onderwijs te verbeteren? Het gebruik van dit kader hoeft niet te leiden tot concrete veranderingen in de lespraktijk, en ook niet tot andere visies op cultuuronderwijs. Wel wordt het mogelijk om met een frisse en zakelijke blik naar het eigen onderwijs te kijken, en de eigen vooronderstellingen over dat onderwijs te bevragen. Het wordt gemakkelijker om aan mensen die niet bekend zijn met deze onderwijspraktijk of die deze belangen niet delen uit te leggen wat kunstonderwijs is en waarom het belangrijk zou kunnen zijn.

Het leerplankader biedt zodoende een gemeenschappelijke grond waarop belanghebbenden en niet-belanghebbenden kunnen terugvallen en tot elkaar kunnen komen. Om dit tot een succes te maken is het cruciaal dat het leerplankader niet als een geïsoleerd middel wordt ingezet. De theoretische achtergrond van Cultuur in de Spiegel moet er altijd bij betrokken worden. Daarbij geven de suggesties en voorbeelden in het leerplankader eerder mogelijke wegen aan dan definitieve antwoorden. Als het denken stopt bij het openslaan van dit document, vervult het niet langer zijn functie. Als docenten zich gesterkt voelen in het denken over de eigen praktijk, en zo meer stabiliteit ervaren in het uitvoeren van en praten over hun vak, dan is het leerplankader als middel geslaagd. De ervaring leert dat de algemene kaders die de cognitiewetenschappen kunnen bieden voldoende ruimte laten voor een creatieve invulling van kunstvakdocenten – de uitdaging ligt er om deze ruimte naar eigen inzicht te benutten.